

Lovendegem – Bredestraat Kouter

archeologisch vooronderzoek – maart 2013

A. DE LOGI & J. HOORNE

DL&H-Rapport 5

Colofon

Project
Lovendegem – Bredestraat Kouter
Archeologisch vooronderzoek

Opdrachtgever:
COLIM cvba
Edingensesteenweg 196
1500 Halle

Uitvoerder:
De Logi & Hoorne bvba
Bekstraat 2
9850 Landegem
BTW BE 0845.028.465
RPR Gent
www.dl-h.be

DL&H-Rapport 5
ISSN 2294-0790
© 2013 – De Logi & Hoorne bvba

Niets uit deze publicatie mag vermenigvuldigd worden, opgeslagen in geautomatiseerde gegevensbestanden en/of openbaar gemaakt worden onder enige vorm of wijze ook (digitaal, mechanisch, door fotokopie) zonder toestemming van De Logi & Hoorne bvba

Inhoud

Voorwoord	5
Administratieve fiche	5
1. Inleiding	7
2. Aanleiding en doel van het onderzoek	7
3. Geografische en bodemkundige situering	8
4. Archeologische voorkennis	8
5. Tijds kader	10
6. Methodologie	10
7. Resultaten	13
8. Conclusies en aanbevelingen	18
9. Bibliografie	19

Voorwoord

Voorafgaand aan de bouw van een handelspand met bijhorende parking en groenzone door opdrachtgever COLIM voerde De Logi & Hoorne midden maart 2013 een proefsleuvenonderzoek uit aan de Bredestraat Kouter te Lovendegem. In dit rapport komen alle aspecten van dit archeologisch onderzoek aan bod. De inleidende hoofdstukken schetsen de aanleiding en het doel van het onderzoek en situeren het project in zowel in ruimte en tijd, als binnen het breder archeologisch kader. De gehanteerde methodologie wordt toegelicht, waarna ingegaan wordt op de resultaten van de prospectie. Om te eindigen met de conclusies en de afweging of een verder onderzoek van het terrein wenselijk is.

Dankzij verschillende personen en instanties kenden de werken een vlot verloop: opdrachtgever COLIM cvba, in het bijzonder Wendy Lamarcq; Stani Vandecatsye van het Agentschap Onroerend Erfgoed; David Vanhee van de Kale – Leie Archeologische Dienst (KLAD); grondwerker De Pourcq en landmeter Jonas Van Hooreweghe (Meet Het).

Administratieve fiche

Site:	Lovendegem – Bredestraat Kouter (LOV-BSK-2013)
Ligging:	Bredestraat Kouter 1 te Lovendegem (Oost-Vlaanderen)
Lambert 72-coördinaten:	X: 96961, Y: 199301; X: 96927, Y: 199283; X: 96944, Y: 199264; X: 97028, Y: 199217; X: 97049, Y: 199260 (hoekpunten gebied)
Kadaster:	Lovendegem, afdeling 2, sectie B, percelen 345f en 345/02r
Onderzoek:	vooronderzoek met ingreep in de bodem / proefsleuven
Opdrachtgever:	COLIM cvba
Eigenaar terrein:	COLIM cvba
Uitvoerder:	De Logi & Hoorne bvba
Vergunning:	2013/080
Vergunninghouder:	Adelheid De Logi
Vergunning metaaldetectie:	2013/080(2)
Vergunninghouder metaaldetectie:	Adelheid De Logi
Wetenschappelijke begeleiding:	David Vanhee (Kale – Leie Archeologische Dienst)
Bijzondere voorwaarden:	Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Lovendegem, Bredestraat Kouter 1
Bewaarplaats archief:	De Logi & Hoorne bvba Bekstraat 2 9850 Landegem
Grootte projectgebied:	0,5ha
Grootte onderzoeksgebied:	0,5ha
Termijn:	terreinwerk 18 maart 2013 verwerking 18 tot en met 20 maart 2013
Archeologen:	Adelheid De Logi Johan Hoorne
Verwachting:	ongekend, hoog door nabijheid Romeinse vondsten
Resultaten:	enkele recente verstoringen
Aanbeveling:	geen verder onderzoek

1. Inleiding

Op 18 maart 2013 voerde De Logi & Hoorne een archeologisch vooronderzoek uit op een terrein langs de Bredestraat Kouter te Lovendegem. Op het perceel van 0,5ha plant opdrachtgever COLIM de bouw van een handelspand met bijhorende parking en groenzone. Door middel van parallelle proefsleuven, aangevuld met kijkvensters, werd het archeologisch potentieel van de ondergrond nagegaan. De bedoeling van het onderzoek is op basis van de resultaten van deze steekproef uit te maken of verder archeologisch onderzoek op dit terrein aangewezen is. Tijdens het veldwerk werden sporen van recente datering aangesneden die wellicht in verband staan met het winkelpand dat net voor de prospectie werd afgebroken. Slechts één mogelijk ouder spoor werd aangetroffen. Uit een bijkomend kijkvenster kon worden dat zich geen andere sporen in deze zone bevonden. Een vervolgonderzoek lijkt op dit terrein niet noodzakelijk.

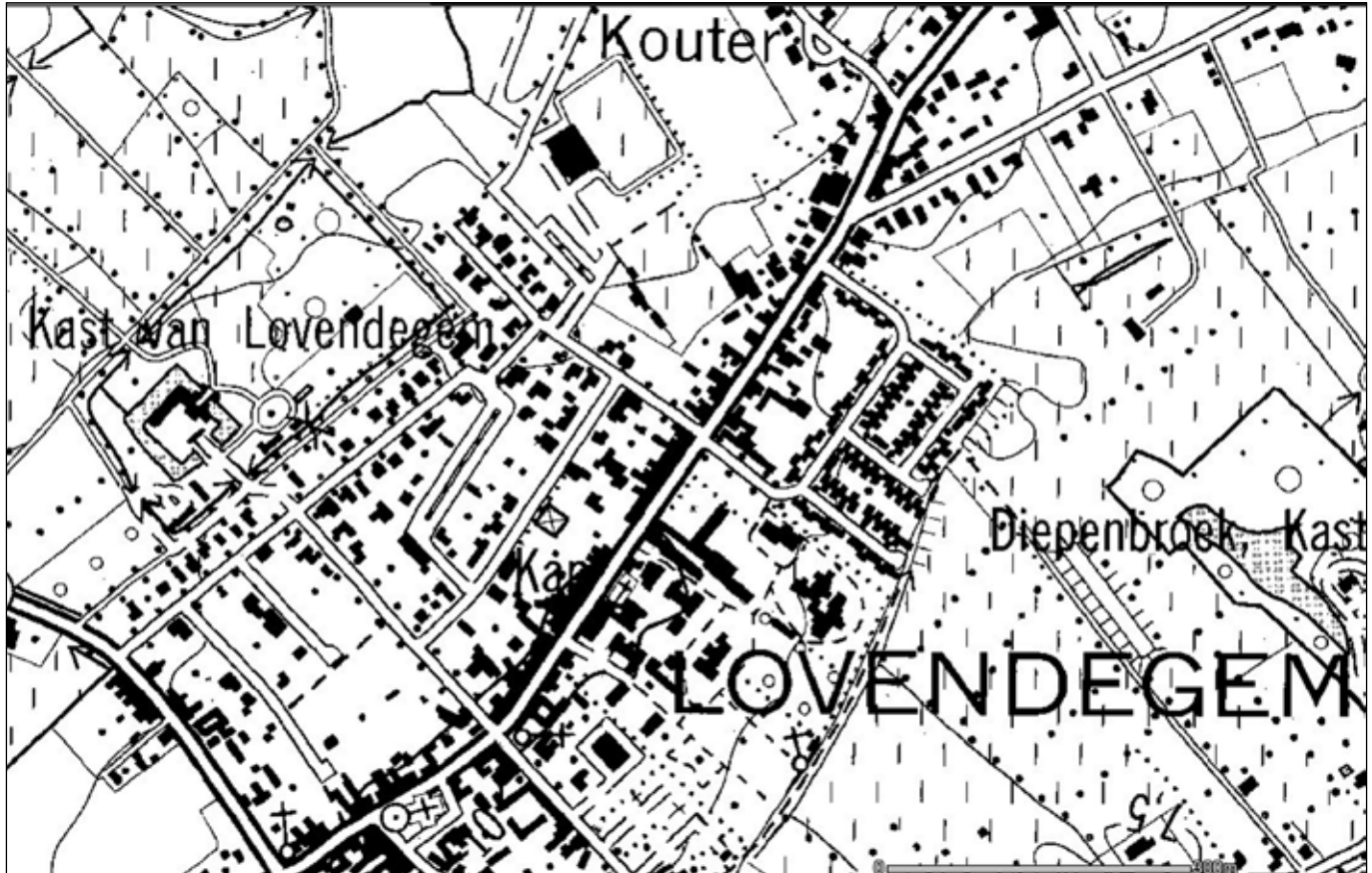
Alle aspecten van dit vooronderzoek komen aan bod in de verschillende hoofdstukken van dit rapport. Het project wordt eerst ruimtelijk, bodemkundig en archeologisch gesitueerd. Dan komen de aanleiding, het doel van het onderzoek en de gehanteerde methode aan bod. Tenslotte worden de resultaten van de prospectie toegelicht, gevolgd door de conclusie en aanbeveling. In de digitale bijlage kan het volledige grondplan, de lijsten van sporen, vondsten en sleuven, de harrismatrices, een selectie van het foto-archief, en de digitale versie van dit rapport nagekeken worden.

2. Aanleiding en doel van het onderzoek

Op het perceel aan de Bredestraat Kouter zal COLIM in de nabije toekomst een nieuw handelspand met parkeergelegenheid en groenzone aanleggen. De werkzaamheden die hiermee gepaard gaan zullen een bodemverstorende impact hebben waarbij eventueel aanwezige archeologische sporen vernietigd worden. Omdat het bodemarchief niet ongedocumenteerd verloren gaat, wordt een archeologisch vooronderzoek georganiseerd. Het doel hiervan is controleren of er archeologische sporen op het terrein aanwezig zijn, wat hun datering, aard en verspreiding is, en of de bewaring en het wetenschappelijk belang een vervolgonderzoek noodzakelijk maken.

Figuur 1: Het projectgebied aangeduid op een uittreksel van een orthogonale luchtfoto (© www.gisoost.be)

Figuur 2: Aanduiding van het projectgebied op een uittreksel van de topografische kaart (© www.gisoost.be)

3. Geografische en bodemkundige situering

Het projectgebied bevindt zich te Lovendegem, in de provincie Oost-Vlaanderen, op zo'n 400m van de dorpskern. Het terrein is ca. 0,5ha groot en wordt in het zuidoosten begrensd door de Bredestraat Kouter, langs de andere zijden door bebouwde percelen. Kadastraal bestaat het uit percelen 345f en 345/02r van Lovendegem, afdeling 2, sectie B. Het noordwestelijk perceel (345f) was vóór het proefsleuvenonderzoek in gebruik als grasland, op het zuidoostelijk perceel (345/02r) stond een winkelpand, dat recent werd gesloopt.

Op de bodemkaart staat de grond weergegeven als Zcc(h) of een matig droge zandbodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont (AGIV-bodemkaart). Het terrein is vrij vlak en helt slechts licht af in zuidoostelijke richting. Het hoogste punt is gelegen op 8,60m TAW, tegen de Bredestraat Kouter schommelen de TAW-waarden rond 8,45m.

4. Archeologische voorkennis

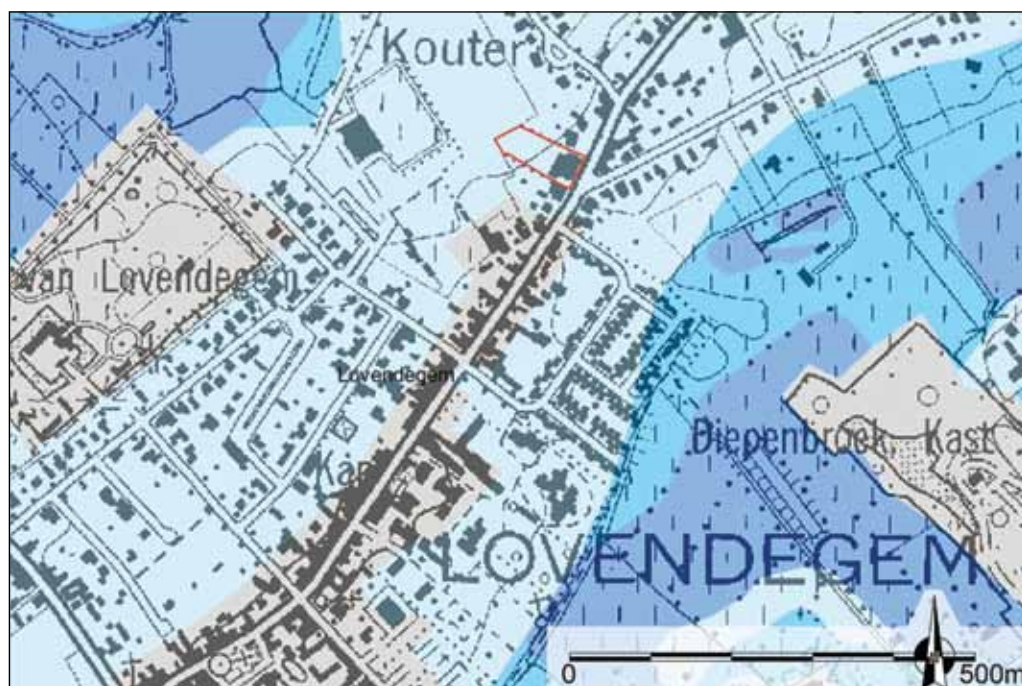
Het plangebied zelf was voor het proefsleuvenonderzoek van 2013 nooit eerder onderwerp van archeologisch onderzoek. In de directe omgeving zijn echter wel vondsten en sporen uit het verleden gekend. Zo werden bij rioleringswerken op perceel 791d, dat tegen de noordwestelijke hoek van het terrein ligt, verschillende keramiekscherven uit de Romeinse periode gevonden (CAI 970839). In de Molendreef had in 2008 een proefsleuvenonderzoek van de KLAD plaats op een terrein van 2500m² waarbij twee paalsporen uit de metaaltijden werden gedocumenteerd (VANHEE 2009: 42).

Een andere vindplaats bevindt zich ongeveer een kilometer verder naar het oosten. Deze locatie staat gekend als het "grafveld Beiaard" (CAI 973455). Er werden bij prospectie stenen vondsten gedaan uit het epipaleolithicum en het mesolithicum. Ook werden er drie circulaire en één lineaire *cropmark* opgemerkt bij luchtfotografische opnames. Het rechtlijnig spoor

Figuur 3: Het projectgebied aangeduid op een uittreksel van de bodemkaart van België (© www.agiv.be)

Figuur 4: Het projectgebied aangeduid op een uittreksel van de bodemkundige kaart met de drainageklassen (© www.agiv.be)

werd geïnterpreteerd als een gracht of depressie uit de volle of late middeleeuwen. De cirkels zijn mogelijk terug te brengen tot twee grafmonumenten. Het zou een enkele kringgreppel met doorsnede van ongeveer 23m betreffen, en een dubbel exemplaar met kringgreppels met een diameter van 11 en 36m. De kringgreppels moeten waarschijnlijk in de vroege of middenbronstijd gesitueerd worden (BOURGEOIS *et al.* 1999: 77). Ook uit de bronstijd dateert een fragment van een bronzen lanspunt aangetroffen bij een prospectie net ten zuiden van het gemeentecentrum (DE MULDER & DECEUNINCK 2007: 59-60).

In de omgeving zijn echter meer gegevens gekend uit de middeleeuwen en jongere perioden. Uit de volle middeleeuwen is een nederzetting gekend die zich situeerde ter hoogte van de parkeerterreinen van de Supra Bazar langs de Grote Baan. Bij de opgraving in 2008 werd hier een gefaseerde bewoning gaande van de 10de tot de 13de eeuw vastgesteld. De woonerven bestonden uit hoofdgebouwen, bijgebouwen, waterputten en kuilen omzoomd door grachten (DE LOGI 2013: 81). Ten noorden van het projectgebied werden langs de Schoordam bij een proefsleuven campagne in 2007 enkele volmiddeleeuwse grachten aangesneden (HOORNE 2008: 30).

Uit de late middeleeuwen dateren waarschijnlijk de kastelen Diepenbroek en Kasteel van Lovendegem. Ze situeren zich respectievelijk op 500m ten zuidoosten en 500m ten westen van huidig plangebied (CAI 970843 en 970842). Grachten en kuilen uit de postmiddeleeuwse periode werden aangetroffen bij een proefsleuvenproject aan de Bredestraat (HOORNE 2007: 48-49). Uit de nieuwe tijden dateren tenslotte een site met walgracht langs het Kort Eindeken (CAI 970838) en een verdwenen wind- en korenstoommolen op de hoek van de Molendreef, de Bredestraat Kouter en de Oostveldkouter (CAI 970818).

5. Tijds kader

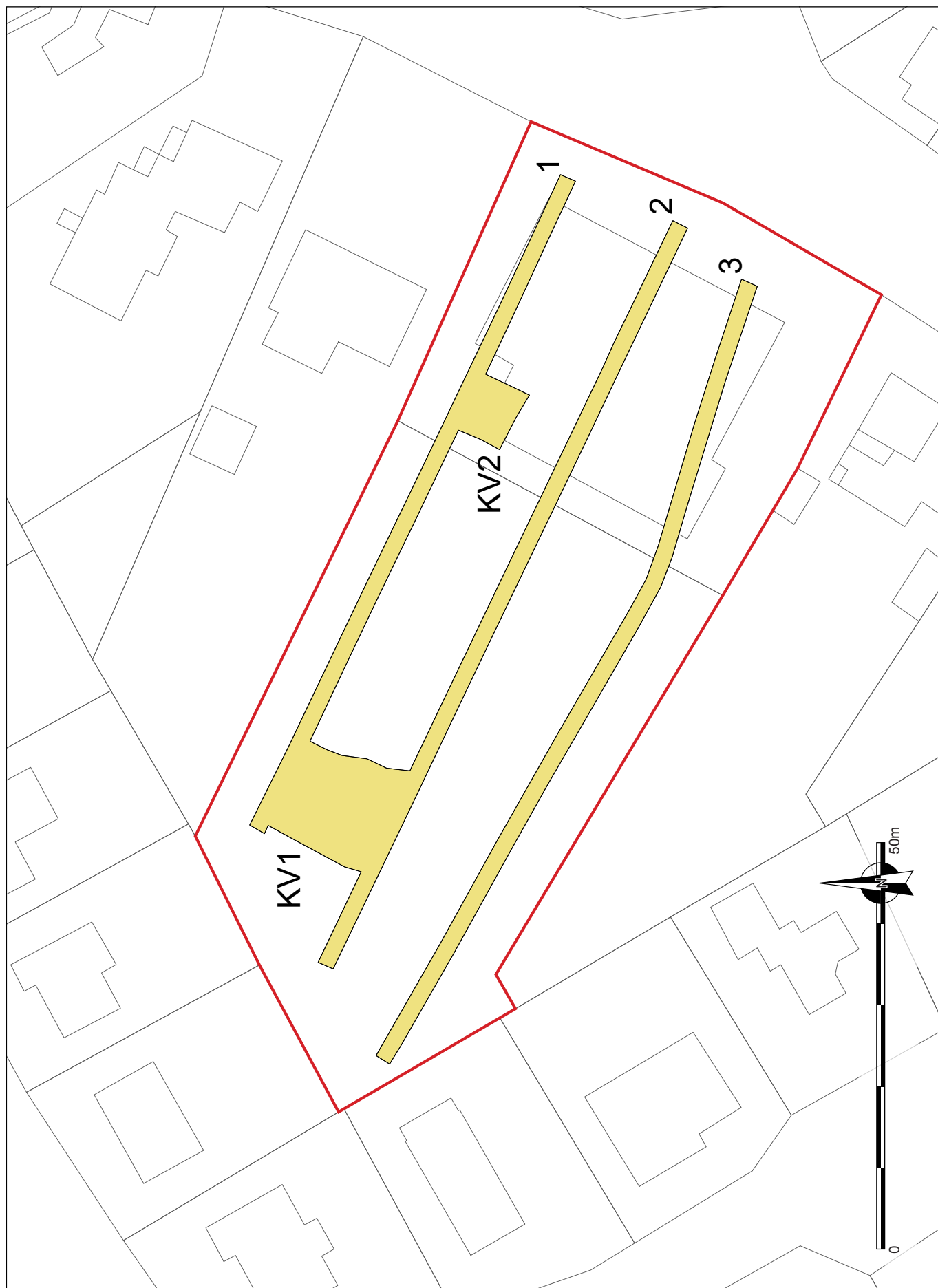
Voorafgaand aan de uitvoering van het proefsleuvenproject diende een op het terrein aanwezig gebouw gesloopt te worden. Deze structuur was gebouwd op een betonnen plaat en in de grond gefundeerd met enkele betonnen pijlers, nabij bevond zich in de ondergrond nog een stookolietank. Bij de afbraak werden deze ondergrondse elementen verwijderd onder toezicht van archeoloog Johan Hoorne. Het eigenlijke veldwerk had plaats op 18 maart 2013 en kon ook meteen diezelfde dag afgerond worden. Op het terrein waren archeologen Adelheid De Logi en Johan Hoorne aanwezig. Aansluitend werd gestart met de verwerking die eindigde op 20 maart.

6. Methodologie

Dit vooronderzoek met ingreep in de bodem werd uitgevoerd met lange parallelle proefsleuven gegraven door een rupskraan van 22,5ton met een tandeloze graafbak van 2m breed. De grond werd afgegraven tot op het archeologisch niveau onder toezicht van de archeologen. Dit houdt in dat de bovenste lagen van het terrein werden weg gegraven tot de diepte waarop de sporen leesbaar werden als grondverkleuringen tegenover de ongestoorde moederbodem. Aangesneden sporen werden fotografisch vastgelegd, in de bodem aangekrast en met een tablet pc op een grondplan ingetekend en in een lijst beschreven. De sleuven werden opgetekend met behulp van een meetlijn vastgemaakt aan minstens twee piketten per sleuf. Deze piketten, alsook de contouren van de sleuven en de hoogtes van het maaiveld en het archeologisch niveau werden nadien door een landmeter ingemeten. Alle sporen werden voorzien van een volgnummer bestaande uit drie cijfers, waarvan het eerste verwijst naar de sleuf en de twee laatste naar het spoor. In elke proefsleuf werd een bodemprofiel aangelegd. Dit houdt in dat de sleuf lokaal zo'n 0,6m extra verdiept werd om inzicht te verkrijgen in de bodemopbouw. Deze profielen werden fotografisch vastgelegd en beschreven. Van één mogelijk spoor werd een doorsnede gemaakt. Er werden, naast bouwpuin, geen vondsten gedaan. Het veldwerk werd beëindigd met het scannen van het terrein met een metaaldetector.

Figuur 5: Het aanleggen van een kijkvenster

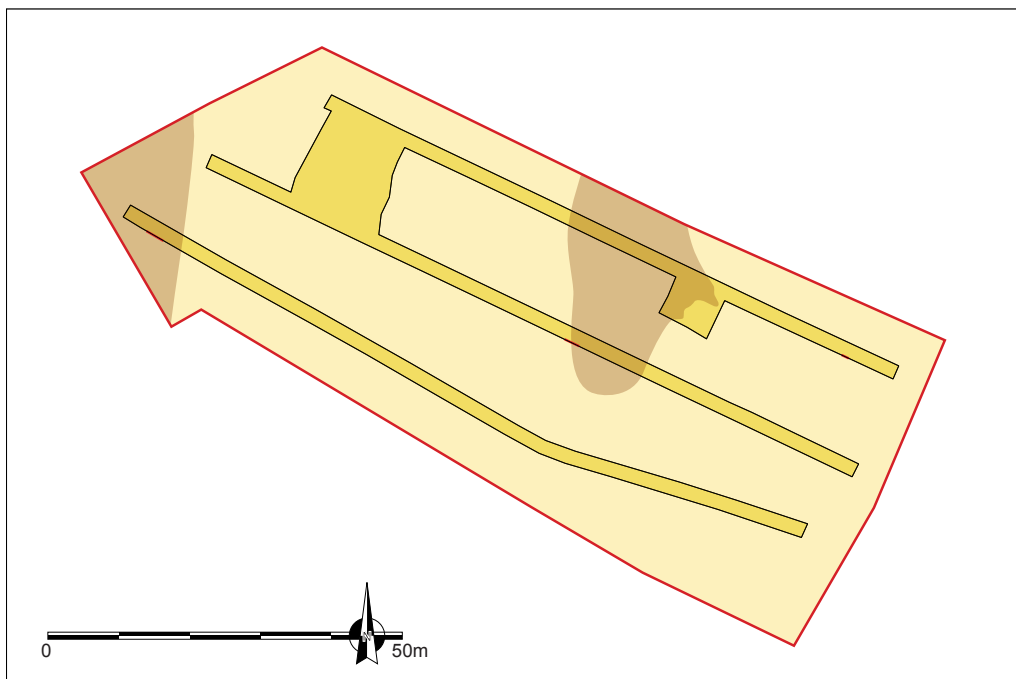
Figuur 6: Het projectgebied met de ligging van de proefsleuven aangeduid op de kadasterkaart

Figuur 7: Op één mogelijk ouder spoor werd een doorsnede gemaakt

In totaal werden op het terrein van 0,5ha drie NW-ZO georiënteerde sleuven gegraven met een tussenafstand van ongeveer 14m as op as. De meest zuidelijke sleuf vertoont een knik in het zuidoosten omdat zich daar een verharde oprit bevond. Op die manier werd 591,6m², of 12%, van het terrein op de aanwezigheid van archeologische sporen getoetst. Om een beter zicht te krijgen op enkele grondverkleuringen werden twee kijkvensters gegraven, goed voor een bijkomende oppervlakte van 203,4m². In totaal werd 16% van het terrein aan archeologisch onderzoek onderworpen.

Tijdens de verwerking werden de veldtekeningen en de opmetingen van de landmeter tot een georefereneerd grondplan herwerkt. De foto's werden genummerd en geordend, en de sporen- en sleuvenlijst werden vervolledigd. Voor elke sleuf werd een Harrismatrix gemaakt. Daarna werden al deze gegevens verwerkt tot dit rapport. Het opgravingsarchief van dit project wordt bewaard bij De Logi & Hoorne bvba.

Figuur 8: Grondplan met aanduiding van de aanwezige bodemkundige lagen (geel: C-horizont, bruin: B-horizont) en de gemaakte bodemprofielen (rood)

7. Resultaten

Het proefsleuvenonderzoek te Lovendegem – Bredestraat Kouter leverde grond- en uitbraaksporen op. Deze sporen manifesteren zich als vlekken die in kleur en textuur van de moederbodem verschillen. Ze ontstaan wanneer de ongestoorde bodem geroerd wordt door toedoen van mens, dier of plant. De verstoring raakt – al dan niet intentioneel – heropgevuld waardoor ze op basis van haar kleur, textuur en aflijning in de bodem kan herkend worden. In dat opzicht is ook een begrip van de bodem en de daarin aanwezige processen van belang. Daarom worden eerst de bodemkundige resultaten van dit project toegelicht, om daarna in te gaan op de sporen van natuurlijke oorsprong en af te sluiten met de sporen van antropogene aard.

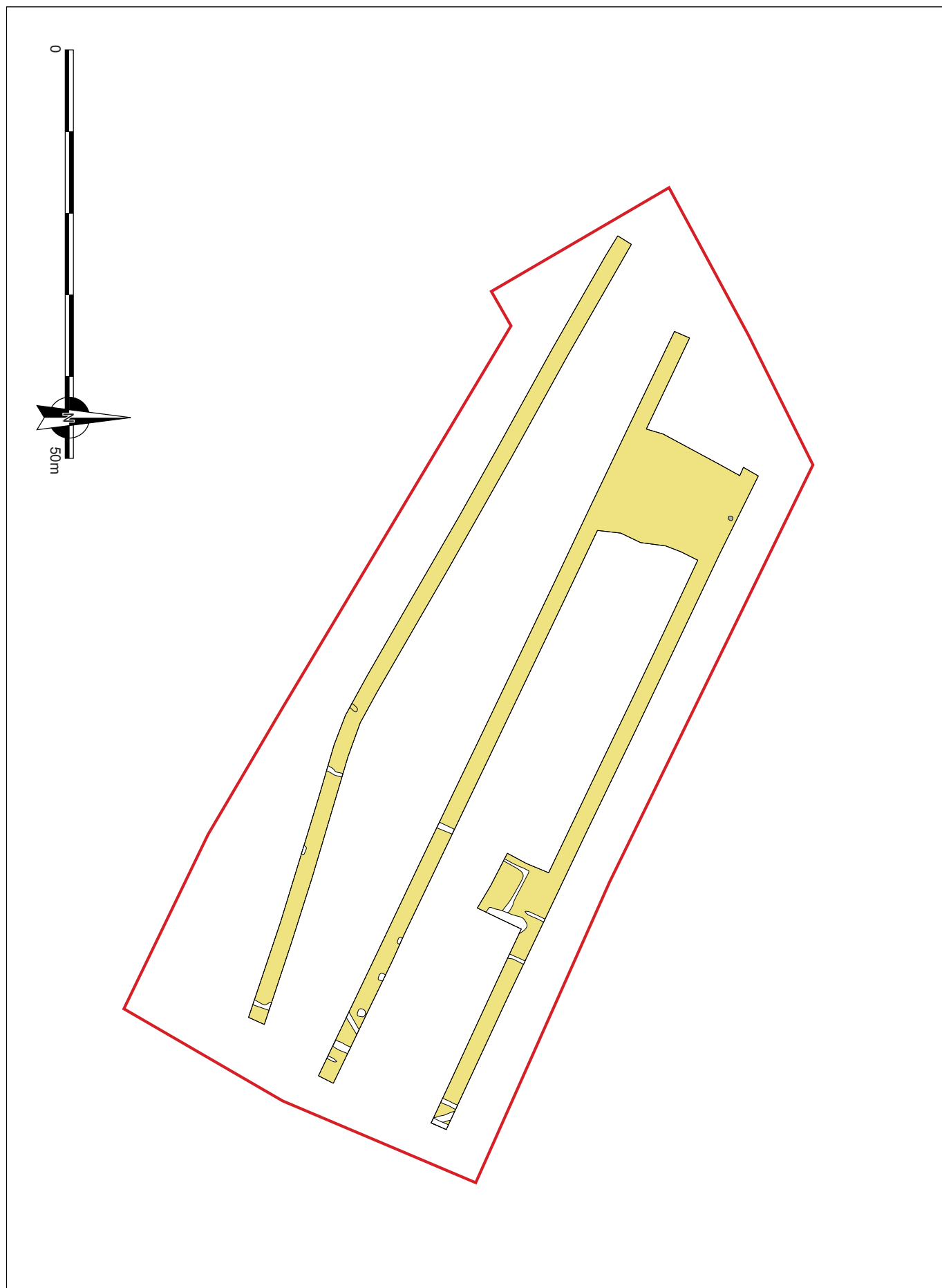
Volgens de bodemkaart van België bestaat de ondergrond van dit terrein uit een matig droge zandbodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizon (AGIV-bodemkaart). Tijdens het veldwerk werd echter vastgesteld dat de moederbodem een hoge lemige fractie bevatte. De bodem kan dus eerder als een lemige zand- of zelfs een zandleembodem omschreven worden. Na het afgraven van de teelaarde werd op het grootste deel van het terrein meteen de beige-keurige C-horizont aangesneden. Op twee plaatsen waren echter nog delen van de oorspronkelijk bovenliggende podzollagen aanwezig. Centraal op de noordoostelijke zijde van het terrein werd een zone vastgesteld met een grijze E- en een bruine B-horizont als het ware omgeven door een meer ijzerrijke C-horizont. Eenzelfde bodemopbouw werd gedocumenteerd in de uiterst westelijke hoek van het projectgebied. De lokaal betere bewaring van oude bodemhorizonten staat meestal in verband met het oorspronkelijk microreliëf van een terrein. Zo zorgt erosie en de nivellerende activiteit van de mens voor het verdwijnen van de bovenste bodemlagen op de toppen en raken plaatselijke depressies met sedimenten opgevuld. Op die manier zijn de bovenste podzolhorizonten vaak beter bewaard in lager gelegen zones. De huidige microtopografie van het terrein te Lovendegem houdt op het eerste zicht geen verband met de bodemkundige vaststellingen, wat mogelijk te wijten is aan een vroegere nivellering van het perceel. Het terrein helt licht af van het noordwesten (8,60m TAW) naar het zuidoosten (8,45m TAW). Uit de resultaten van deze prospectie blijkt dat het archeologisch niveau in het

Figuur 9: Bodemprofiel centraal in sleuf 2

Figuur 10: De bodemopbouw in het noordwesten van sleuf 3

Figuur 11: Grondplan met aanduiding van alle aangesneden sporen (grijs: ongedateerd; wit: recent; zonder inkleuring: natuurlijk)

noordwesten van het gebied echter lager (ca. 7,75m TAW) gelegen is dan in het zuidoosten (ongeveer 8,05m TAW). Ten opzichte van het niveau waarop de sporen leesbaar werden situeren de zones met betere podzolbewaring zich wel degelijk in lokale ondiepe kommen. Dit alles wordt ook weerspiegeld in de dikte van het afgegraven pakket teelaarde. In het noordwesten diende ca. 0,75m afgegraven te worden. In het zuidoosten bedroeg de dikte van het af te graven pakket 0,5 à 0,6m. In bewaarde podzol-horizonten worden soms *in situ* artefacten uit de steentijden aangetroffen. Daarom is het van belang om aandacht te hebben voor de eventuele aanwezigheid van dergelijke vondsten wanneer restanten van een podzolbodem worden vastgesteld. Bij het onderzoek in Lovendegem werden echter geen vondsten gedaan in de aanwezige podzol.

Er werden tijdens deze proefsleuven campagne nauwelijks sporen van natuurlijke oorsprong aangetroffen. Enkel in sleuf 3 werd een windval (301) gedeeltelijk aangesneden. Windvallen ontstaan wanneer een boom omvalt en de wortelkruit de bodem openscheurt. Na opvulling van de put blijft een rond of langwerpig gebogen spoor met vaak een donkergrijze kern en witgrijze rand zichtbaar op het archeologisch niveau. Ook van natuurlijke aard zijn de sporen van plantenwortels en gangen van kleine dieren, voornamelijk mollen. Dergelijke sporen waren overal op het terrein aanwezig, maar niet in die mate dat ze een impact hadden op de leesbaarheid van de bodem.

Figuur 12: Zicht op een gedeeltelijk aangesneden windval in sleuf 3

Figuur 13: Spoor 108, mogelijk een ouder antropogeen spoor

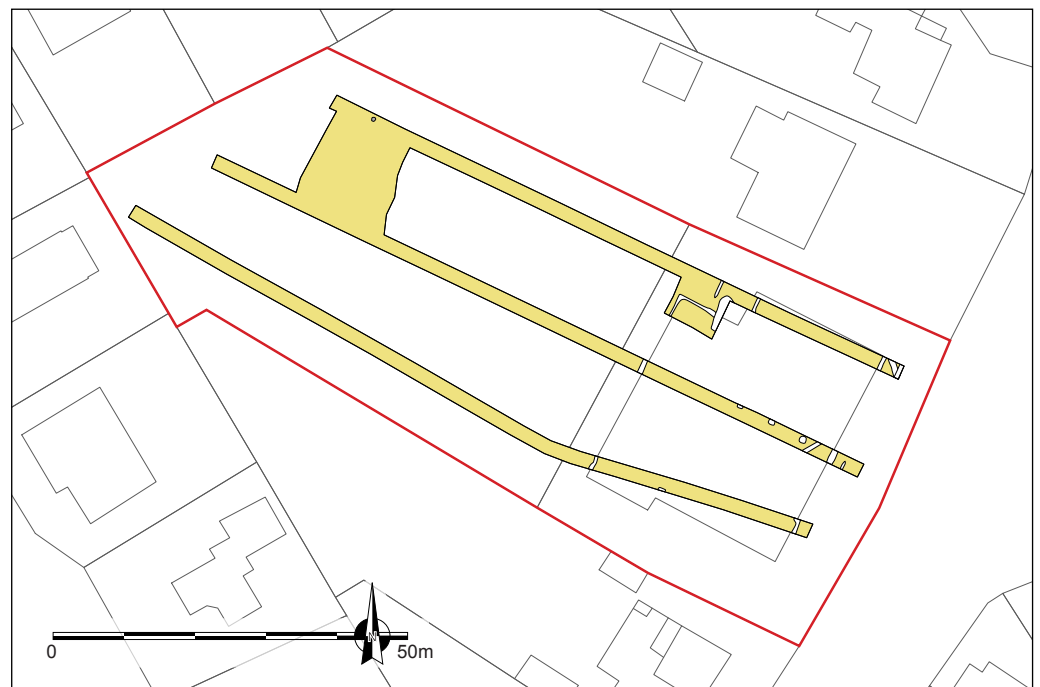
Figuur 14: Zicht op de doorsnede op spoor 108

Figuur 15: Overzichtopname van kijkvenster 1 gelegen in het noordwesten van het terrein, tussen sleuven 1 en 2

Van antropogene aard werden in alle proefsleuven sporen opgetekend. Op één mogelijk spoor na zijn ze alle van recente datering en situeren ze zich in de zuidoostelijke helft van het terrein. In het noordwestelijk uiteinde van sleuf 1 werd één mogelijk ouder spoor (108) aangesneden. Het betreft een min of meer ovale grijze verkleuring met een maximale doorsnede van 0,57m. Van de vlek werd een doorsnede gemaakt. Het profiel van dit spoor is komvormig en heeft een homogene donkergrijze uitgeloopte vulling. Op basis hiervan kan niet met gehele zekerheid gesteld worden of het een antropogeen of natuurlijk spoor betreft. In de vulling werden geen vondsten gedaan die een aanwijzing van datering geven. Aangezien dit eventuele spoor zich bevond in de zone tegen perceel 791d, waar verschillende Romeinse aardewerkscherven gevonden werden, werd besloten hier een groot kijkvenster aan te leggen (KV1). Hier werd echter geen enkel mogelijk spoor in aangesneden. Als spoor 108 van menselijke oorsprong is, wijst het misschien op de aanwezigheid van sporen ten noorden en/of ten noordwesten van het huidige projectgebied.

Alle andere sporen zijn duidelijk van recente datering. De meeste kunnen zelfs met grote zekerheid gerelateerd worden aan het hier onlangs gesloopte winkelpand. Zo volgen sporen 103, 104, 401, 202, 207, 302 en 304 perfect de contouren van dit gebouw zoals ze op de kadasterkaart staan. Het zijn smalle donkergrijze greppels gevuld met bouwpuin. Andere sporen die in verband gebracht mogen worden met het afgebroken winkelgebouw zijn sporen 204, 205, 206 en 303. Dit zijn

Figuur 16: Het grondplan geprojecteerd op de kadasterkaart: de uitbraaksporen van het recent gesloopte gebouw zijn duidelijk zichtbaar

Figuur 17: Zicht op kijkvenster 2 met sporen 401 en 105

Figuur 18: Spoor 205, uitbraakspoor van een betonnen pijler

afgeronde vierkante kuilen met een zijde van ca. 1m. De vulling van de sporen bestaat uit betonpuin. Deze kuilen zijn de uitbraaksporen van de funderingspijlers van het gebouw. Sporen 106 en 201 zijn de aanlegsleuven van respectievelijk een waterleiding en een riolering. Spoor 105 is een langwerpige kuil met een heterogene vulling bestaande uit versmeten moederbodem en bouwpuin. De kuil oversnijdt de sporen van het gesloopt gebouw en is dus zeker recent van datering. Tot slot werden nog vier sporen (101, 102, 201 en 203) opgetekend die niet met zekerheid aan de recente bebouwing verbonden kunnen worden. Het zijn echter wel sporen waarvan de scherpe aflijning toelaat om ze in de subrecente tot recente periode te situeren. Dit werd tijdens het veldwerk ook bevestigd door de aanwezigheid van fragmenten recent bouw materiaal in de vulling van spoor 201.

De reden waarom op dit perceel geen archeologische sporen werden aangetroffen, ondanks de hooggespannen verwachtingen op basis van Romeinse vondsten in de directe omgeving, is natuurlijk niet met zekerheid te bepalen. Er kan echter wel vermoed worden dat deze lemige en bovendien vrij vochtige gronden in het verleden niet meteen interessant waren voor bewoning. Anderzijds is het niet uit te sluiten dat deze gronden in gebruik waren als weide of akkerland, activiteiten die niet altijd sporen in de bodem nalaten.

8. Conclusies en aanbevelingen

Op een terrein van 5000m² groot aan de Bredestraat Kouter te Lovendegem bouwt COLIM in de loop van 2013 een handelspand met parking. Omdat deze ontwikkeling het eventueel aanwezige bodemarchief zal vernielen, adviseerde het Agentschap Onroerend Erfgoed een controle op archeologische sporen door middel van een proefsleuvenonderzoek. Voorafgaand aan deze prospectie diende de op het terrein aanwezige bebouwing afgebroken te worden. Dit gebeurde in de eerste helft van de maand maart onder toezicht van archeoloog Johan Hoorne. Op 18 maart legde een team van De Logi & Hoorne drie proefsleuven en twee kijkvensters op het perceel aan. Zo werd 16% van het terrein aan een archeologische evaluatie onderworpen. Bij dit verkennend onderzoek werd één mogelijk ouder spoor aangesneden in de noordwestelijke hoek van het projectgebied. Hier werd een kijkvenster aangelegd dat geen bijkomende sporen opleverde. Zo goed als alle andere aangesneden sporen staan in verband met de recent gesloopte bebouwing. Verder archeologisch onderzoek op dit terrein lijkt op basis van deze resultaten niet aangewezen.

9. Bibliografie

BOURGEOIS J., MEGANCK M., SEMEY J. & VERLAECKT K., 1999. Cirkels in het land. Een inventaris van cirkelvormige structuren in de provincies Oost- en West-Vlaanderen, deel III. *Archeologische Inventaris Vlaanderen*, Buitengewone reeks, nr. 7.

DE LOGI A., 2013. *Archeologisch onderzoek Lovendegem – Supra Bazar. 11 juni tot 11 september 2008*. KLAD-rapport 50 (in voorbereiding).

DE MULDER G. & DECEUNINCK P., 2007. Een fragment van een bronzen speerpunt te Lovendegem (provincie Oost-Vlaanderen). *Lunula Archaeologia protohistorica* 15. Leuven: pp. 59-60.

HOORNE J., 2007. Lovendegem – Bredestraat. *Jaarverslag 2006. Kale – Leie Archeologische Dienst*. Aalter: pp. 48-49.

HOORNE J., 2008. Lovendegem – Schoordam. *Jaarverslag 2007. Kale – Leie Archeologische Dienst*. Aalter: pp. 30.

VANHEE D., 2009. Lovendegem Molendreef. *Jaarverslag 2008. Kale – Leie Archeologische Dienst*. Aalter: pp. 42.

